MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Russia, As a Global Actor : Russia's Energy Policy and Energy Dependency to the Russia

Asst. Prof. Arzu Al, Marmara University
Ahmet Sindiraç, Marmara University

Abstract

Requirement of energy resources puts forward energy factor on the international politics rather than other issues. Therefore it can be deduced that national strategy and foreign policy decisions determine on the way of energy for the countries. Energy factor matters on making foreign policy and socio-economic development of Russia. Besides Russia, which have magnificient enery sources, is consumer, producer, exporter and transit actor of the energy sources. Russia is biggest crude oil and second biggest natural gas producer of the world. Morevover, Russia is a considerable amount of coal producer. Russia provides approximately 50 % of GDP by the energy revenues. Otherwise, Russia has an asymetric contact with countries on the near-field by means of her energy sources. For instance, European Union provides 32.6 % of its crude oil and 38,2 % of natural gases from Russia. Energy dependence of nearby countries expands radius of action of the Russia's foreign policy and provides a vital position to Russia on the international relations. Russia participates active all the decision making process of energy policy of the international order. This unique position of Russia plays a critical role on the world energy security and has an impact on energy policy and energy strategy. Hi-tech fuel-powered industry entegrates Russia to the world economy, affects geopolitical might of Russia positively and makes it a "global power." Russia's role as an energy distributor actor in the matter of energy security makes Russia's importace on the world enegy market further.

Keywords: Russia, Energy, Energy Politics, Dependency

Özet

Enerji kaynaklarına duyulan gereksinim, enerji unsurunu dünya politikasında diğer konular arasında öne çıkarmaktadır. Her ülkenin stratejisi ve dış politikasının enerjiye ilişkin amaçlar doğrultusunda belirlendiği söylenebilir. Enerji unsuru, Rusya'nın sosyal-ekonomik gelişmesinde ve dış politikasının yapılanmasında büyük önem taşımaktadır. Büyük enerji kaynakları potansiyeline sahip Rusya, aynı zamanda enerji kaynaklarının önemli tüketicisi, üreticisi, ihracatçısı ve transit ülkesidir. Rusya dünyanın en büyük ham petrol ve dünyanın ikinci büyük doğal gaz üreticisidir. Bunun yanında Rusya önemli miktarda kömür üretmektedir. Rusya sahip olduğu bu kaynaklar sayesinde Gayri Safi Milli Hasılasının yaklaşık %50'sini temin etmektedir. Ayrıca Rusya sahip olduğu enerji kaynakları sayesinde yakın çevresinde ülkelerle enerji bağımlılığında asimetrik bir ilişki kurmaktadır. Örneğin Avrupa Birliği ülkeleri sahip olduğu ham petrolünün % 32.6'sını, ihtiyaç duyduğu doğal gazın ise %38.2'sini Rusya'dan temin etmektedir. Çevre ülkelerin enerji bağımlılığı Rusya'nın dış politika hamlelerinde hareket alanını genişletmekte ve uluslararası ilişkilerde Rusya'ya önemli bir pozisyon sağlamaktadır. Rusya, dünyada enerjiye ilişkin tüm süreçlere aktif olarak katılmaktadır. Rusya'nın bu özgün konumu, dünya enerji güvenliğinin sağlanmasında Rusya'nın anahtar rol oynadığının altını çizmekle beraber ülkenin enerji politikasının ve enerji stratejisinin oluşmasına da etki etmektedir. Gelişmiş yakıt-enerji sanayisi, Rusya'nın dünya ekonomisine entegre olmasını sağlamakta, Rusya'nın jeopolitik gücünü arttırmakta ve Rusya'yı "Yükselen Güç" haline getirmektedir. Rusya'nın enerji güvenliğinin sağlanması konusunda "enerji dağıtıcılığı" rolünü üslenmesi dünya enerji piyasasındaki önemini bir kat daha artırmaktadır.

Anahtar kelimeler: Rusya, Enerji, Politika, Bağımlılık, Küresel.

1.GİRİŞ

Enerji tüketimi, dünya nüfusunun artması ve teknolojinin gelişmesine paralel olarak hızla artmaktadır. Gün geçtikçe artan enerji ihtiyacı en yaygın enerji kaynağı olarak kullanılan petrol ve doğal gazın ekonomik ve stratejik değerlerinin artmasına neden olmaktadır. Dünya petrol ve doğal gaz rezervlerinin azalması enerji güvenliği konusunu her zamankinden daha önemli hale getirmiştir.

Soğuk Savaş sonrası siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda yaşanan çöküş ülkeyi dış politikada bir kimlik arayışına itmiştir. 2000 yılında Vladimir Putin'in Devlet Başkanı olması sonucu enerji kaynakları çerçevesinde bir kimlik yaratılmaya başlamıştır. Aynı zamanda, Rusya başta Hazar Havzası, Orta Asya ve Kafkasya olmak üzere eski hâkimiyet alanlarında hegemonyasını korumak için sahip olduğu zengin enerji kaynaklarını ve boru hatları ağını dış politika aracı olarak kullanmak ve uluslararası sistemdeki tek kutuplu anlayışı değiştirmek istemektedir.

Çalışmanın amacı "Enerji Politikaları Kapsamında Rusya" nın yükselen güç olarak nasıl ortaya çıktığını açıklamaktadır.

Çalışmanın hazırlanma aşamasında Rusya Enerji Politikası üzerine mevcut tezler, internet kaynakları, makaleler, kitaplar, dergiler taranmıştır. Tablolar ile gerekli veriler toplanarak çalışma tablolarla zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada konu üç bölümde incelenmiştir.

Birinci bölümde enerjinin uluslararası ilişkilere ele alınacaktır. Özellikle dünya ekonomisinin küreselleşmesi ve dünya'da ekonomik entegrasyonların yaygınlaşması ile (AB, Brics, Mist, Lafta, Efta gibi) enerjinin yeni bir sistem oluşturduğunu ve bu sistemin uluslararası politikaya etkisinde bahsedilecektir.

İkinci bölümde, Rusya'nın enerji profili üzerinden petrol ve doğal gaz rezervleri üzerinde durulacak, dünya üretimindeki yeri üzerine araştırma yapılacaktır. Özellikle sayısal verilerle desteklenerek, Rusya'nın enerji sistemi üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde, Rusya ekonomisinin içinde enerji payı üzerinde durulacak olup, özellikle Rusya ekonomisi gelirlerindeki artış ve ekonomik büyüme sıçramasında enerjinin konumundan bahsedilecektir.

Dördüncü bölümde ise, Rusya'nın enerji kartını kullanarak dünya siyasetindeki etkinliği ve başatlığının, özellikle Avrupa üzerinde yarattığı baskıyı kullanarak, dış politikada etkinliğini sağladığını görmekteyiz. Özellikle ABD'ye ters düştüğü dış politikalarda Avrupa'nın by-pas edilmesi için gerekli stratejiler izlediğini görmekteyiz. Dış politikada etkinliğini artırma çabasında enerjinin rolünün önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

2. ENERJİ POLİTİĞİNİN ULUSLARARASI İLİŞKİLERDEKİ ÖNEMİ

21. yüzyıl, yükselen yeni enerji rejiminin politik etkisiyle şekillenmektedir. Klasik jeopolitik anlayışta güç kadar güvenlik de önemli bir kriter olarak belirtilmektedir (Dannreuther, 2007:93-94). Yeni enerji rejimi ise, küresel ve bölgesel düzeyde devlet ve devlet dışı aktörlerin konumlarını, (çevre, ekoloji ve gıda dâhil) çeşitleşen güvenlik hususlarını ve maliyet endişelerini güç ve zenginlik boyutunda tanımlamaktadır. Buna göre devlet ve devlet dışı aktörlerin etkilediği çok aktörlü yeni bir enerji rejimi (New Energy Order: N.E.O.) oluşmaktadır. Bu yeni enerji rejiminde petrolün yanı sıra doğal gazın önem kazandığı, başta nükleer ve yenilenebilir olmak üzere alternatif enerjinin yükselerek kaynak kullanımını çeşitlendirdiği görülmektedir. Çok merkezli yeni enerji rejiminde, aktörlerin güç bakımından konumlanmaları maliyet, çevre, arz güvenliği ve kaynak çeşitliliğini jeopolitik olarak değerlendirebilmeleriyle, başka bir deyişle yeni enerji rejimi politikalarıyla, ya da kısacası neopolitik (new energy order politics, neopolitics) yoluyla olacaktır (Bilgin, 2008:5-10).

Çin ve Hindistan'ın yükselen enerji ihtiyacını nasıl karşıladığı ya da karşılayacağı konjonktürün temel belirleyicilerinin başında yer almaktadır (Engardio, 2007:13-34). Talep artışı sonucu, Petrol ihraç Eden Ülkeler Örgütü OPEC (Organization of the Petroleum

Exporting Countries) ve OPEC dışı üretim hedefleri, güvenlik sorunları, stokların durumu, doğal afetler gibi pek çok unsur kadar ekonomik hususlarla da kesişmekte ve enerji maliyetlerini hızla yükseltmektedir. Bu tablo, enerji üreticisi ve tüketicisi olan ülkeler arasında yeni bir küresel ayırıma neden olmaktadır. Nihayetinde Rusya, İran ve hatta Venezüella gibi ABD'nin tek kutuplu dünya arzusundan rahatsızlık duyan enerji üreticisi ülkelerin kozları artmakta; enerjinin jeopolitik uzamı daha da çeşitlenmektedir (Noreng, 2006:91-93). Arz ve talep arasında transit ülke olmanın ve taşıma durumunda etkin rol almanın önemine baktığımızda, enerjide yeni işbirliği ve çatışmaların kaçınılmazlığı ortaya çıkmaktadır.

Talepte yer alan ülkeler, enerji kaynaklarını ihtiyaçlarına, güvenlik ve çevre politikalarına göre çeşitlendirme arzusundayken; enerji tasarrufu ve teknolojisi giderek daha fazla yatırım yapılan alanlar haline gelmektedir. Kaynak çeşitliliğinin artması, başta kömür, hidrokarbon, nükleer, yenilenebilir ve hidrojen olmak üzere ilgili ülkenin elindeki tüm imkânları seferber etmesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Fosil yakıtlara yönelik artan talep, üretici ülkeler üzerinde de giderek artan baskılar yaratmaktadır. Hidrokarbon üreticileri dahi kaynak, verimlilik ve teknoloji hususlarına yatırım yaparak rezerv, maliyet ve çevre hususlarını kendi lehlerine tesis ederek petrol ve gazı yüksek fiyattan ihraç etme arayışındadırlar. Başka bir deyişle, fosil yakıt rezervine sahip ülkeler dahi bir yandan çevre kaygılarıyla, diğer yandan rezervlerini korumak adına, iç tüketimde başta yenilebilir ve nükleer olmak üzere alternatif kaynaklara yönelmektedirler.[1]

Maliyetin yanı sıra, kaynak çeşitliliği, taşıma güvenliği, verimlilik, teknoloji ve çevre, hem arzda, hem de talepte etkili olan neopolitik değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değişkenler enerji politikalarının belirlenmesinde önem arz etmektedir.

3. RUSYA'NIN ENERJİ PROFİLİ VE POLİTİKASININ GELİŞİMİ

Rusya, 2000 yılından itibaren önem verdiği enerji kaynakları ile özellikle Avrupa ve Avrasya coğrafyasında etkili bir aktör konumuna yükselmiştir. Bu kaynaklar sayesinde ekonomisine önemli kaynaklar sağlarken, uluslararası arenada prestijini artırmaktadır. Petrol ve doğal gaz üretimiyle bazı araştırmalara göre Körfez ülkelerine oranla daha güvenilir ve kaynaklarıyla alternatif oluşturmaya başlamaktadır (Bochkarev, 2006:1). Bunun yanı sıra Rusya; Lukoil, Gazprom ve Birleşik Enerji Sistemleri (UES) gibi yeni oluşan ve yarı özel şirketlerle, serbest piyasa ekonomisinin önemli aktörleri olan çok uluslu şirketler kavramını Rusya ekonomisine girdiğini görmekteyiz. Ayrıca Rusya'nın Avrupa Birliği ve Batı ile ilişkilerinde zengin doğal kaynakları etkin rol oynamaktadır (Vilemas, 2002:45-57).

Rusya dünyanın en zengin doğal kaynak rezervlerine, ikinci büyük kömür rezervlerine ve en büyük sekizinci petrol rezervlerine sahiptir. Ayrıca, Rusya en büyük doğal gaz ve ikinci büyük petrol ihracatçısı ve üçüncü büyük enerji tüketicisi konumundadır (Energy Information Administration:2). Rusya topraklarında dünya doğal gaz rezervlerinin üçte birine, petrol rezervlerinin onda birine, kömür rezervlerinin beşte birine ve uranyum rezervlerinin yüzde 14'üne sahiptir. Rusya'nın sahip olduğu rezervler ülkenin ekonomik kalkınma ile iç ve dış politikanın yürütülmesinin temel oluşturmaktadır (Ministry of Energy:1).

Rusya'nın BP 2009 istatistiklerine göre kanıtlanmış petrol rezervi 74,2 milyar varil olup dünya petrol rezervlerin %5,6'sını oluşturmaktadır. Rusya, sahip olduğu bu petrol rezervleri ile dünya sıralamasında Suudi Arabistan (%19,9), Venezüella (%12,9), İran (%10,3), Irak (%8,6), Kuveyt (%7,6) ve Birleşmiş Arap Emirlikleri'nden (%7,3) sonra yedinci sırada yer almaktadır

[1] Örneğin İran'ın nükleer enerji arayışının arkasında sadece nükleer silah geliştirme girişimi değil, kendi kaynaklarını çeşitlendirip verimlilik sağlama ve tükenebilir enerji çeşidi olan hidrokarbonlarını yüksek fiyattan mümkün olduğu kadar uzun süre satmak arayışı da rol oynamaktadır. Keza Brezilya'nın "biyoetanol" hamlesi uygun tarımsal yapıda ucuz işgücünü değerlendirerek önemli bir atılım yapmasına neden olmuştur. Körfez ülkeleri dahi belirli oranlarda yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmektedirler.

(BP, 2010). Toplam petrol rezervlerinin %87,6'sı karada, kalan %12,4'ü ise kıta sahanlığında bulunan rezervleri oluşturmaktadır. Petrol rezervleri, Rusya Federasyonu'nun 40 bölgesinde bulunmaktadır. Rezervlerin %69'u Batı Sibirya'da, %17'i Ural-Volga bölgesinde, %7,8'i Avrupa Kuzeyinde, %3,6'sı ise Doğu Sibirya'da yoğunlaşmıştır. Kanıtlanmış rezervlerin %66,7'i Ural Federal bölgesinde bulunmaktadır.

2010 yılı itibariyle Rusya'da 504,9 milyon ton petrol üretilmiştir, bu da 2009 yılına göre %2,1 daha yüksektir. Bunun ulusal piyasada işletilen miktarı 249,3 milyon ton olmuştur (2009 yılına göre %5,5 daha yüksek) ve 250,6 milyon tonu ihraç edilmiştir (2009 yılına göre %1,2 daha yüksek). 2010 yılı Aralık ayında ortalama ihraç fiyatı 609,9 dolar/ton düzeyindeydi (ROSSTAT).

Tablo 1: Rusya Petrol Üretimi, 1992 – 2010, (Milyon Ton)

	1992	1995	1998	2001	2004	2007	2009	2010
Rusya	398.8	310.7	304.3	348.1	458.8	491.3	494.2	504,9
Dünya	3191.1	3283.1	3545.4	3598.1	3869.7	3901.4	3820.5	
Dünya %	12.50	9.47	8.58	9.67	11.86	12.59	12.94	

Kaynak: BP, "Statistical Review 2010"

Rusya'da petrol üretim sektörü yerel ve özel şirketlerce parsellenmiştir. 1990'larda başlayan özelleştirme sürecinde petrol sahaları ve rezervleri büyük özel şirketlerin tekeline geçmiştir. Petrol üreten şirketlerin en büyükleri Rosneft (2010 yılı günlük üretimi 2224 bin barel/gün), Lukoil (1837 bin barel/gün), TNK – BP (1425 bin barel/gün), Surgutneftegaz (1174 bin barel/gün), Gasprom Neft (594 bin barel/gün), Tatneft (525 bin barel/gün), Slavneft, Bashneftm (275 bin barel/gün), Gasprom (273 bin barel/gün), Sahalin Energy, Novatek (75 bin barel/gün), Russneft (Dishluk, 2010).

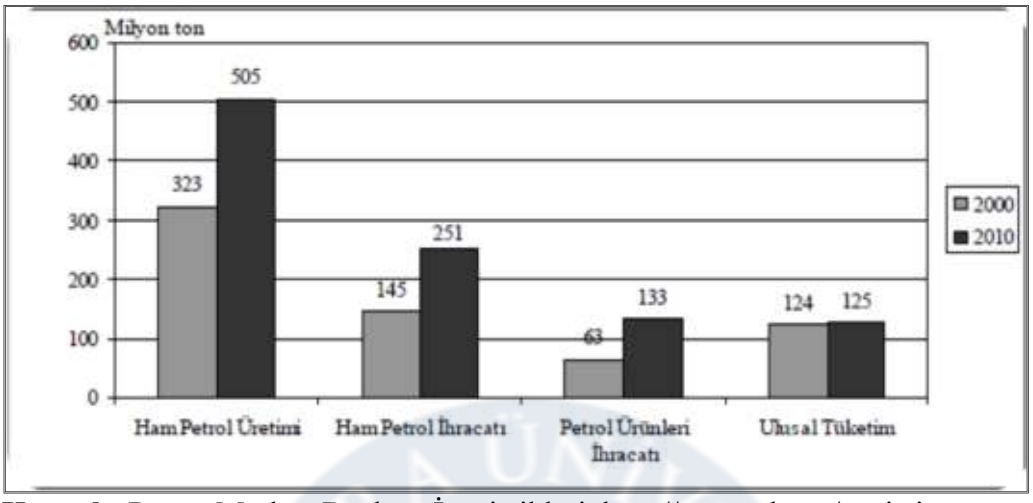
2010 yılı petrol üretimi baktığımızda üretimin %72'i sıralanan ilk beş şirket tarafından gerçekleştirdiği görülmektedir: Rosneft - %22,3, Lukoil - %17,8, TNK – BP – %14,2, Surgutneftegaz – %11,8 Gasprom Neft – %5,9 (İndustrialniy Portal).

Petrol şirketlerinin içinde Rosneft, tek kamu şirketidir, 2005 yılında Yukos aktiflerini alarak Rusya'da en büyük petrol üreticisi halini almıştır.

Yabancı şirketler yatırım yapabildikleri halde, yatırımlar çoğunlukla Rus şirketleri ile birleşik yapmaktadırlar ve çoğunlukla bu şirket Rosneft'tir. Rusya petrol sektöründe faaliyet gösteren yabancı oyuncular arasında BP, Chevron Texaco, Conoco Phillips, Exxon Mobil, Nirsk Hidro, RD Shell şirketleri yer almaktadır.

Rusya, ürettiği petrolün %50'sini ham petrol ve %25'ini petrol ürünleri olarak toplam ürettiği petrolün %75'ini ihraç etmektedir. Üretilen petrolün %25'i ise petrol ürünleri olarak ülke içinde tüketilmektedir. Buna göre Rusya'nın ham petrol ihracat miktarını belirleyen temel faktörler olarak ham petrol üretim düzeyi, ülke içi petrol ürünleri talebinin eğimi, petrol ürünlerin ihracat miktarı belirtilebilir.

Grafik 1: Rusya Petrol Sektörünün Temel Göstergeleri, 2000 – 2010

Kaynak: Rusya Merkez Bankası İstatistikleri, http://www.cbr.ru/statistics.

Rusya, 2010 yılında 2000 yılına göre 106 milyon ton daha fazla ham petrol ihraç etmiştir. İncelenen on yıl içinde ihraç edilen petrol ürünlerinin miktarının %53 arttığı görülmektedir. Aynı zaman zarfında ulusal tüketimin sınırlı kaldığı görülmektedir.

Rusya, ihraç ettiği petrolün %86'dan daha fazlasını Bağımsız Devletler Topluluğu dışında kalan ABD, Çin ve çoğunlukla Avrupa ülkelerine (Hollanda, Almanya, Finlandiya, Fransa, İtalya) ihraç etmektedir. 2010 yılında bu oran önceki yıla göre %4,3 daha fazla olmuştur. Buna karşılık olarak Bağımsız Devletler Topluluğuna (BDT) (çoğunlukla Kazakistan, Ukrayna, Beyaz Rusya) ihraç edilen petrol miktarı %4,1 azalmıştır.

Tablo 2: Rusya Ham Petrol İhracat Miktarı, 2000 – 2010 (Milyon Ton)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
BDT	16,9	23,7	33,0	37,2	40,1	38,0	37,3	37,3	38,2	36,5	26,6
BDT Dışı Ülkeler	127,5	140,8	156,5	190,7	220,3	214,4	211,2	221,3	204,9	211,0	224,1
Toplam	**144,4**	**164,4**	**189,5**	**228,0**	**260,3**	**252,5**	**248,4**	**258,6**	**243,1**	**247,**	**250,7**

Kaynak: Rusya Merkez Bankası İstatistikleri.

BP 2010 yılı istatistiklerine göre Rusya, 44,38 trilyon m3 kanıtlanmış doğal gaz rezervlerine sahip bir ülkedir. Bu da dünya doğal gaz rezervlerin %23,7'sini oluşturmaktadır ve Rusya'yı en büyük doğal gaz rezervlerine sahip ülkelerin listesinde en başa çıkarmaktadır (BP, 2010).

2010 yılı itibariyle Rusya'nın doğal gaz üretim miktarı 588,9 milyar m3 olup toplam dünya üretim miktarının %18,4'ünü oluşturmuştur. Yıllara göre Rusya'nın doğal gaz üretim miktarlarına bakıldığında 2009 yılı hariç diğer yıllarda hep arttığı gözlemlenmektedir. 2009 yılında (527,5 milyar m3) üretilen doğal gaz miktarı 2008 yılına göre (601,7 milyar m3) %12,1 daha az olmuştur. Günde yaklaşık 58 milyar m3 doğal gaz üreten Rusya 2002 yılından 2008 yılına kadar dünyanın en büyük doğal gaz üreticisi konumundaydı. 2009 ve 2010 yıllarında ise birincilik ABD'ye geçmiştir (BP, 2010).

Tablo 3: Rusya Doğal Gaz Üretimi, 1992 – 2010, (Milyar m3)

	1992	1995	1998	2001	2004	2007	2009	2010
Rusya	582,8	532,6	532,7	526,2	573,3	592,0	527,5	588,9
Dünya	2016,6	2114,2	2271,4	2477,5	2694,0	2954,7	2987,0	3193,3
Dünya %	28,9	25,2	23,5	21,2	21,3	20,0	17,7	18,4

Kaynak: BP, "Statistical Review 2010"

Rusya'da doğal gaz üretimi Gazprom grubu şirketleri, bağımsız doğal gaz şirketleri ve petrol şirketleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Gazprom grubu 2010 yılında 508,6 milyar m3 doğal gaz üretmiştir. Bu da toplam Rusya'da üretilen doğal gaz miktarının %78'ini oluşturmaktadır.

Gazprom, Rusya'nın en büyük doğal gaz üreticisi olmakla beraber tüm doğal gaz taşımasını gerçekleştiren şirket konumundadır. Rusya'da üretilen doğal gaz Gazprom'un sahip olduğu Birleşmiş Doğal Gaz Dağıtım Sistemi (Edinaya Sistema Gazosnabjeniya) boru hatlarında toplanmaktadır. Birleşmiş Doğal Gaz Dağıtım Sistemi, dünyanın en büyük doğal gaz taşıma sistemi olup, doğal gaz yataklarını, işletim tesislerini, taşınmasını, depolanmasını ve dağıtımını içermektedir.

Rusya'nın mevcut dört doğal gaz ihracat yönü olduğu belirtilebilir. Bunlar Finlandiya ve Türkiye (Mavi Akım) yönüne uzanan doğal gaz boru hatları. Diğer ikisi ise Ukrayna ve Beyaz Rusya üzerinden Batı ve Orta Avrupa'ya uzanan transit doğal gaz boru hat sistemidir.

Ukrayna doğal gaz taşıma sistemi Rusya'ya önemli ihracat fırsatını sunmaktadır; sistemin girişte gücü 288 milyar m3 doğal gaz, çıkışta ise 178 milyar m3 doğal gaz (bunun 145 milyar m3 - Batı ve orta Avrupa ülkelerine, 29 milyar m3 - Rusya'nın güneyine ve 4 milyar m3 – Moldova'ya ayrılmaktadır).

Rusya doğal gazı için ikinci büyük doğal gaz koridorunu Beyaz Rusya'dan geçen boru hatları oluşturmaktadır. Rusya'dan Beyaz Rusya'ya girişte boru hatların gücü 99 milyar m3 doğal gaz/yıl'dır; bunun Yamal-Avrupa doğal gaz boru hattının Beyaz Rusya'da olan kısmının gücü 33 milyar m3 doğal gaz/yıl. Ayrıca Ukrayna ve Beyaz Rusya doğal gaz taşıma sistemlerini bağlayan doğal gaz boru hatları mevcuttur.

Türkiye'ye Rusya doğal gazı iki yolla ulaştırılabilir: Ukrayna üzerinden Moldova'ya, Romanya'ya ve Bulgaristan'a transit olarak; ayrıca Kara Deniz altından geçen ve 16 milyar m3 doğal gaz/yıl gücüne sahip Mavi Akım doğal gaz boru hattı ile yapılmaktadır.

Finlandiya şimdilik doğal gazı sadece Rusya'dan satın almaktadır. Finlandiya yönündeki doğal gaz boru hattının gücü 7 milyar m3 doğal gaz/yıl ortalamasına sahiptir.

2010 yılına baktığımızda Rusya 177,8 milyar m3 doğal gaz ihraç etmiştir. Bu da üretmiş olduğu doğal gazın %30'unu oluşturmaktadır. İhraç edilen doğal gazın %60'ı BDT dışı ülkelerine ve %40'ı BDT ülkelerine ihraç edilmiştir.

Tablo 4: Rusya Doğal Gaz İhracat Miktarı, 2000 – 2010 (milyar m3)

	BDT	BDT Dışı Ülkeler	Toplam	Tutar milyon ABD dolar	Ortalama İhraç Fiyatı ABD dolar/bin m^3
2000	59,9	134,0	193,9	16644,1	85,84
2001	48,9	131,9	180,9	17770,0	98,25
2002	51,3	134,2	185,5	15897,3	85,69
2003	47,3	142,0	189,4	19980,9	105,51
2004	55,1	145,3	200,4	21853,2	109,05
2005	47,5	161,7	209,2	31670,5	151,36
2006	41,0	161,8	202,8	43806,2	216,00
2007	37,5	154,4	191,9	44837,4	233,66
2008	37,0	158,4	195,4	69107,1	353,69
2009	47,9	120,5	168,4	41971,4	249,27
2010	70,4	107,4	177,8	47739,3	268,48

Kaynak: Rusya Federasyonu Merkez Bankası İstatistikleri.
Rusya doğal gazın önemli Avrupa alıcıları Almanya, Türkiye ve İtalya'dır.

4. RUSYA EKONOMİSİNDE ENERJİNİN YERİ

Rus enerji kaynaklarının dünya ekonomisi ve siyasetinde etkili olmasını sağlayan petrol fiyatındaki artış dünyadaki bazı gelişmeler kapsamında olmuştur. Bunlar; "i) üretici ülkelerin petrol arzını artıramaması, ii) petrol talebinin kısa dönem elastikiyetsizliği, petrolün kolay ulaşılabilir ve kullanılabilir bir emtia olması, iii) İran, Irak, Venezüella ve Nijerya'da yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, Rusya'nın varil başına risk primini 20 dolara çekmesi; bu durum petrolün büyük bölümünün serbest bir şekilde akışı sağlanırken ve belli bir fiyat oranındayken, bir ülkenin petrol piyasasında risk alması sonucu o ülkenin yükümlülüklerini yerine getirmeyip fiyatların artmasına yol açması, iv) Çin ve Hindistan'ın giderek artan petrol talepleri ve v) alternatif kaynakların teknik ve coğrafi anlamda sorunlar içermesi" gibi nedenlerdir.

Rus ekonomisinde, enerji sektörü sanayi üretiminin üçte birini ve ihracat gelirlerinin neredeyse yarısını karşılamaktadır. Federal bütçenin ise %20'sini karşılamaktadır. Bunun yanı sıra temel enerji tüketimi toplam ekonomi çıktısına büyük katkı sağlamaktadır. Bu ise, gayri safi yurtiçi hâsılasındaki enerji yoğunluğu ile dünyada en yüksek seviyeye sahip olması anlamına gelmektedir.

Rusya'nın doğal kaynakları sayesinde göstermiş olduğu makroekonomi gelişmeler neticesinde örneğin; 2006'da ekonomi %7 oranında büyürken, GSMH ise %9 artmıştır. Bunlara ek olarak kişi başına düşen gelir de ise %12 oranında bir artış gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra yılsonunda ise enflasyon oranı %10'nun altında seyretmiştir

Vladimir Putin'in başkan olması ile birlikte, Rus hükümeti petrol ve doğal gaz politikasında değişiklik yapmıştır. Kremlin, önceden özelleştirilmiş olan petrol çıkarma ve üretim sanayisini ve bu sanayilerin dağıtım sistemlerini ülkenin mülkiyetinde olduğu belirtilerek millileştirilme kararı alınmıştır. Doğal gaz başta olmak üzere Rusya'nın enerji kaynakları üzerindeki kontrolüne yeniden vurgu yapmaya başlamıştır. Kremlin, önceden özelleştirilmiş olan petrol çıkarma ve üretim sanayisini ve bu sanayilerin dağıtım sistemlerini ülkenin mülkiyetinde olduğu belirtilerek millileştirilme kararı alınmıştır.

Putin'in enerji kaynaklarını verdiği önemin yanı sıra enerji kaynakları ve ekonomi arasında da bir bağlantı kurmuştur. Putin hükümeti ekonomi politika alanında devlet yönetiminde oluşturulan piyasa altyapısı ve yapısal ekonomik reformların öne çıktığı yumuşak devletçilik politikasına önem vermiştir. Putin 2005 Haziranında St. Petersburg'da gerçekleşen

Ekonomik Forum'da, hükümetinin Rusya'nın egemenliğini korumak ve ulusal güvenliği sağlamak adına ülkenin ekonomik işlerine müdahale ettiğini belirtmiştir.

5. RUS DIŞ POLİTİKASINDA ENERJİ FAKTÖRÜ

Enerji kapsamında Rusya, Sovyet dış politikasına etkin olan ideoloji ve askeri (sert) güç gibi araçlar yerine uluslararası sistemde ve eski Sovyet coğrafyasında diğer yöntemlerin kullanılması gerektiğine odaklanmaktadır. Bu doğrultuda enerji Rusya'nın en önemli ekonomik ve siyasi önceliği olmasının yanı sıra ülkenin 21. Yüzyıldaki "*yumuşak güç*" olarak değerlendirilmektedir. Yumuşak güç kavramının yaratıcısı Joseph Nye, aktörleri askeri güç ya da ekonomik yaptırım araçları ile etkilemek yerine gündemi değiştirmek veya bu aktörleri kendine çekme gibi yöntemlerin kullanılması gerektiğini düşünmektedir. Kısacası yumuşak güç istenilen amacı gerçekleştirmek adına zorlama yerine kendi tarafına çekme eylemidir (Nye, 2005:15). Nye'a göre yumuşak gücün kaynakları arasında kültür, siyasi değerler ve dış politika bulunmaktadır.

Rusya, sahip olduğu petrol ve doğal gaz ihracatları yoluyla ülkenin ekonomik anlamda canlanması ve Avrupa gibi önemli bölgelere enerji sağlaması ile "*enerji süper gücü*" statüsü pekiştirmek amacını taşımaktadır. Enerji süper gücü kavramı bir ülkenin etkinliğinin artmasının hidrokarbon zenginliğine dayanması sonucu küresel ekonominin de bu ülkeye bağımlı olması durumu olarak tanımlanmaktadır.

Rusya'nın askeri ve siyasi anlamda etkinliğinin azalması sonucu kendisini ekonomik araçlarla sistemin temel gücü haline getirmeye çalışmaktadır ve bu noktada da enerji sektöründeki gelişmeleri değerlendirerek kendisini küresel bir aktör olarak konumlandırmaya çalışmaktadır (Lo, 2003: 66).

Günümüz Rus dış politikasında enerji diplomasisi önemli bir yer tutmaktadır. Bu diplomasi anlayışı hem bölgelerle hem de ülkelerle olan ikili ilişkilerde etkinliğini göstermektedir. Bu doğrultuda enerji diplomasisinin üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yakıt ve enerji sanayisindeki Rus şirketlerinin devlet koruması altında olmasıdır. İkinci olarak, Rusya'nın enerji ile ilgili politikaların bölgesel temele odaklanmasıdır. Son olarak, yakıt ve enerji alanında sahip olunan karşılaştırmalı üstünlüğün siyasi ve ekonomik avantaja dönüştürülmesidir.

Sonuçta, NATO'nun Rusya'nın batı ve güney sınırlarına yaklaşması ve AB'nin de enerji kaynaklarının üretimi sonrası faaliyetlerinde engel teşkil etmesi, Rusya'nın Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinde ve BDT içindeki etkisini devam ettirmesi açısından enerji diplomasi önemli bir yer teşkil etmektedir.

6. SONUÇ

Rusya'nın enerji kaynakları bakımından dünyanın önde gelen devletlerindendir. Hem rezerv olarak hem de üretim olarak özellikle doğal gaz ve petrolde dünya sıralamasında başta olan devletlerden olması dolayısıyla; 1998 ekonomik krizi sonucu "morotaryum" ilan etmesine rağmen, 2000 li yılların başında Putin'in devlet başkanı olması olmasıyla kısa sürede kendini toparlamış ve dünyanın önde gelen süper güçlerinden olduğunu tekrardan hatırlatmıştır.

Özellikle Putin döneminde, Boris Yeltsin döneminde özelleştirilen enerji kuruluşlarının tekrardan devletleştirme politikasıyla hükümetin himayesine girdiği ve bu kuruluşlardan yüksek kazançlar elde eden oligartların servetlerine el konulduğunu görmekteyiz.

Bu politikayla beraber tekrardan Sovyet mirası unvan olan "süper güç" kavramını elde ettiğini söyleyebiliriz. Özellikle "Dünya Enerji Karteli" olma isteği ve bu yönde adımların atılması Putin döneminde izlenen enerji politikası olduğunu görmekteyiz. Özellikle petrol ve özellikle doğal gaz fiyat belirleyicisi olma stratejisi izlenmektedir. Bu durum ile beraber Rus dış politikasında enerjinin ekonomik silah olarak kullanıldığını göstermektedir.

Rusya izlediği dış politika kavramı olan "Yakın Çevre Politikası" kapsamında özellikle Sovyet coğrafyasında "Hard Power" politikası izleyerek, buralarda hala kendi sözünün

geçtiğini hissettirmektedir. Rusya enerjiyi, dış politika aracı olarak "Soft Power" (Yumuşak güç) olarak kullandığı görmekteyiz.

Sonuç olarak, Rusya enerji sektörünün kendisi getirdiği avantajı kullanarak, yükselen güç olarak dünya politikasında öncülük eden devletlerin başında gelmektedir. Özellikle OECD ülkeleri olarak anılan ABD öncülüğündeki Batı devletlerine karşı, Avrupa'nın da ihtiyaç duyduğu enerji kartını iyi kullandığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

ARIBOĞAN, Ü., AYMAN, G. ve DEDEOĞLU, B.,(2005) "Uluslararası İlişkiler Sözlüğü", der. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul.

DUGİN, A.(2005) "Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım"(4.Baskı), (Çev. V. İMANOV), İstanbul, Küre Yayınları, sf 20-45.

BİLGİN, M.(2008) "Energy Supply Security Problems and Alternative Solutions", Working Paper, Turkey's Strategic Vision in 2023 Project, istanbul, TASAM, sf 5-10.

BOCHKAREV, ,D.(2006) "Russian Energy Policy During President Putin's Tenure Trends & Strategies", GMB Publishing, London, sf 1-3.

BP, "Statistical Review 2010",

http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2010_downloads/statistical_review_of_world_energy_full_report_2010. sitesinden alındı.

BÜYÜKAKINCI, E.(2004) "Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış: Söylemler, Arayışlar ve Fırsatlar", Erhan BÜYÜKAKINCI (Ed.), Değişen Dünya'da Rusya ve Ukrayna, Ankara, Phoenix Yayınları, sf 45-60.

CAŞIN, M. H.(2002) "Rus İmparatorluk Stratejisi", Ankara, ASAM Yayınları, sf 80-85.

CHİNDİA, P. E.(2007) "How China and India are Revolutionizing Global Business", New York, McGraw-Hill.

DANNREUTHER, R.,(2007) "International Security", Cambridge, Polity Press, sf 93-94.

DİSHLUK, , E.(2010) "Rossiyskie Neftyanie Kompanii: İnvestitsionnaya Privlekatelnost Marketa na Fone Visokih Nalogov", KITFinans Flashnote. http://www.pf.ru/analytic.php?message_id=2494 sitesinden alındı.

ENERGY INFORMATİON ADMİNİSTRATİON, "Russia Energy Data, Statistics and Analysis – Oil, Gas, Electricity, Coal", http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/ sitesinden alındı.

FREEDMAN, R. (2002)"Putin and The Middle East", MERIA, Vol:6, No:2.

GOLDMAN, M. I.(2008) "Petrostate: Putin, Power and the New Russia", Oxford University Press, New York.

İNDUSTRİALNİY PORTAL, "Krupneyshie Neftegazovie Kompanii Rossii". http://www.metaprom.ru/pub534. sitesinden alındı.

İŞYAR, Ö. G.(2004) Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları, İstanbul, Alfa Yayınları.

LO, B.(2003) "Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foregn Policy", The Royal Institute of International Affairs, Chatham House, Blackwell Publishing, Londra, sf 66-67.

MİNİSTRY OF ENERGY OF THE RUSSİAN FEDERATİON, "The Summary of he Energy Strategy of Russia for the Period of up to 2020", http://ec.europa.eu/energy/russia/events/doc/2003_strategy_2020_en sitesinden alındı.

NYE, J. S.(2005) Dünya Siyasetinde Başarının Yolu: Yumuşak Güç, çev. Rayhan İnan Aydın, Elips Kitap, Ankara, sf 15-20.

NORENG, O.(2006) "Crude Power", Londra, I.B. Tauris, sf 91-93.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SÖNMEZOĞLU, F.(2005) "Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi", Filiz Kitabevi, İstanbul.

VİLEMAS, J.(2002) "Russia's Energy Policy", der. Janusz Bugajski, Toward an Understanding of Russia: New European Perspectives, Council on Foreign Relations, New York, sf 45-52.

YAPICI, M. İ.(2010) "Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler", USAK Yayınları, Ankara.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ